

POTŁUC (110) *ob pf*

o jasne.

inf potłuc (14). ◇ *fut* 1 sg potłukę (3). ◇ 2 sg potłuczysz (1). ◇ 3 sg potłucze (13). ◇ 2 pl potłuczecie (3). ◇ 3 pl potłuką (9). ◇ *praet* 1 sg m potłukłem (1). ◇ 2 sg m -ś potłukł (1). ◇ 3 sg m potłukł (20). *f* potłukła (3). [n potłukło.] ◇ 1 pl m pers -smy potłukli (1). ◇ 3 pl m pers potłukli (11). *m an* potłukli [cum N pl psi] (1). *subst* potłukły (2). ◇ *imp* 2 sg potłucz (4). ◇ 3 sg niech, niechaj potłucze (2). ◇ 2 a. 3 sg potłucz (1) KochPieś. ◇ *con* 1 sg m bych potłukł (1). ◇ 2 sg m byś potłukł (1). ◇ 3 sg m by potłukł, potłukłby (3). *n* by potłukło (1). ◇ 3 pl m pers by potłukli (1). ◇ *impers praet* potłucz(o)no (4). ◇ *con* by potłucz(o)no (1). ◇ *part praet act* potłukszy (8).

Sł stp notuje, Cn s.v. bez mała, Linde XVIII w.

1. *Działając siłą uderzenia (rzadko wybuchu), zniszczyć strukturę fizyczną czegoś, zwłaszcza: uszkodzić (99) :*

a. *Porozbijać na kawałki; zburzyć; confringere Vulg, PolAnt; allidere Vulg; demoliri, succidere PolAnt; discutere Mącz; suffringere Cn [w tym: co (65)] (66) : HistJóz C; przylięgam przez boga moiego żeć wżitki obrazi y bogi twe potłukę BielŻyw 158; RejKup o7; Leop 4.Reg 25/12[13], 4.Esdr 15/60; RejFig Aa7v [2 r.]; RejZwierz 4, 14; BibRadz Lev 26/30, 2.Par 28/24; vkazał [zdrajca] theż [...] wyfep/ná ktorým działá záfádziwży może wieże słuc. A ták Vlaman Perfá/ záfádził ná onym wyfpe prochy/ potłukł one wieże y odkrył mury po boku. BielKron 316; iż wiátr w then czás powftał/ przeto mu okręty ná morzu róspędził y potłukł. BielKron 347v; Pothym przyfłynáwży pod miáfto ftrzeláfimy z dział/ ták żełmy domow nie máło potłukli BielKron 454, 35, 50, 94v, 158v, 309v [2 r.] (13); GórnDworz T4, T5, T5v; Więć tálérze/ fwieczniki zá nim [sługá] cífkáiąc potłucze RejZwierc [78²]v, 81v, 99v; BudBib 2.Mach 10/2; SkarŻyw 491; GostGosp 10; [furta mówi:] VZáfuy fye kto dobry á potłucz zawiáfy/ Y mnie fámę wrzuc w ogién KochPieś 28; [Mojesz] wolał tablice one potłuc/ á niżli obżercom [...] tákí dar od Bogá oddáwác. SkarKaz 119b.*

potłuc z czego (2): BielKron 249v; Iefli Murow álbo párkánow z dział ftrzelbą nie potłuką/ tedy wżyfłtki cztery Zywióły ná nie wywrá/ tho iefł/ Wiátr/ Ogién/ Wodę/ Ziemię. BielSpr 62.

potłuc czym (5): BielKron 326; Widzifz onę niewiáfte/ co gárcze przedáie: [...] tá/ gdy ia kilká coniuaráciy zmwief/ potłucze hnet/ te wżyfłtki garki kijem. GórnDworz T4v; RejZwierc 164; BielSpr 62; KochPs 109.

W połączeniach szeregowych (2): Więć álbo co potłucze/ álbo poprzewráca/ álbo kogo zdepcé/ á fám też álbo o trágarz w łeb álbo o gáfáz w gębę weźmie/ álbo y s fkápą pádnie RejZwierc 164; iáko ów, co máiąc kléynot drogi, [...] wpádnie między zbóyce, [...] kótrzy on kléynot iego, [...] ná wiefłzy żal, połamią, potłuką, wniwecz obrócą, ofáték rozmiećą JanNKar Cv.

W charakterystycznych połączeniach: potłuc bałwany (kamienne) (2), bogi (2), brany, działa, gar(ń)ce (garki) (6), klejnót, kosztowne roboty, kościoły, miasto, miednice, morze miedziane, naczynia, niemało domow, obrazy (2), okręty (2), służbę [= naczynia kuchenne] (2), parkany, pieczęci, podstawki, przyłbicę, słup(y) (2), sklenice (3), świeczniki, tablice (2), talerze, wieże, zawiasy; potłuc z dział (2); potłuc kijem (2), młoty, obuchami, strzelbą, szpadą.

Zwroty: »do gruntu potłuc« (2): *BielKron* 121; iż [*Lacedemonowie*] przyięgli/ iefli ná nas bitwy wygráią/ [...] mury do gruntu Thebáńkie potłuc *BielSpr* 40.

»mur(y) potłuc« = *discutere murum Mącz* [szyk zmienny] (19): miałto Ieruzálem wzyął/ potłukłszy muru łócki 400 *BielKron* 87v; Krol Olbrácht [...] obległ Soczáwę y kazał ftrzelać z dzyał/ áby mury potłuczono. *BielKron* 398v, 95v, 121, 163, 191v, 249v (13); *Mącz* 339a; *BielSpr* 37v, 38, 40, 62, 64.

Szereg: »potłuc i popsować« (1): by byli inni Bogowie y báltánowie wálzy w mocy mey/ wśzytkibych potłukł y popśował. *SkarŻyw* 429.

Przen (5) : Pan wieczný íspráwiedliwósci O fwoý lud fye záftáwił: Potłukł pętá w fwyé frogości/ A ná [!] niewoléy zbáwił. *KochPs* 193, 69.

a) *Zniszczyć, zniweczyć* (3) : [*Eleazar do Jozefata*:] iżeś wzyął przyiaźń z Ochozyałzem/ przeto potłukł Pan Bog íspráwę twoię/ łodzye ná wodzye/ iż nie mogły przyść do Tárfony. *BielKron* [84²]v; Niechayże iedno ten Dawid Polłki/ ná thé [...] Goliáty/ z káléty fwyé Królewłkiéy/ tych kámieni dobędzie/ łátwie I.K.M. y to Kácérłtwo potłucze/ y łam łiebie polpołu z Królestwe^m fwym/ z wiecznégo gniewu Bożégo [...] wybáwi. *OrzQuin* O; *RejPos* 309.

b. *Utluc miałko* [co na co] (3) : wftáw ié [*raki*] wgorácy piec/ w kthorym by niegorzáły ále tylko fchnęły: potym ié ná proch miałki potłucz/ á tego prochu day záwždy chorému *SienLek* 152; Weźmi cegłę nowá/ [...] potłucz iá ná bryłki *SienLek* 161, 165v.

c. *Spadając z góry, przygnięść; obruere Modrz* [w tym: kogo, co (17)] (18) : tedy w tey chwili fklep łie obalił á wśzitki goduiące potłukł. *BielŻyw* 37; *BielKron* 52, 376v; dełzcz pomierny tedy záwždy piękniej ziołá ożywia y zázieleniewa niżli ow gwałtowny/ bo gwałtowny álbo potłucze álbo z błóthem pomiełza. *RejZwierc* 15; skoro woyłko w łás weśzło/ tedy oni skráynych drzew popchnęli: zktorych iedno ná drugie lecąc/ obaláły łię/ á lecąc z obu ftron/ potłukły łudzi/ konie y wśzytkę obronę *ModrzBaz* 104.

W porównaniu (1): Pewnieby łie to koło [*niebieskie*] ná łicie ípádało. A bez wśzego ráunku ná zyemiéby pukło/ A ná wśzytki zá rázem/ by łklanki potłukło. *RejWiz* 148v.

Przysłowie: co ia ná mam to ia ná mam/ á po moiey łmierci niech chceli y niebo vpádnie á Skowronki potłucze. *RejZwierc* 37v, 188v.

Frazy: »grad(y) potłuká (potłukł, a. może potłuc); potłuc gradem« [szyk zmienny] (6;1): [*Bóg Egipcjanom*] Potłukł grádem máćice ich zboża wślytkiego *LubPs* S, Yv; *RejWiz* 150v; Pan rzekł Moizéłzowi/ Podnieś rękę fwą k źiemie Egiptłkiey/ áby wylżył fzaráńce [...] ná źiemie Egiptłká/ y niech požrá wśzytki trawy w polách/ y to wśzythko czego grad nie potłukł [*comedit ... omniaquae reliquit grando*]. *BibRadz Ex* 10/12; *BielKron* 29v; *Calep* 150b; *KlonWor* 78; [*OrzPolic* 85].

[»powietrze potłukło«: Iáko łtoy ná poliu/ zboże/ owies/ ięczmyeń/ niełzkodziło nic powietrze/ niepotłukło. *Wokabul* 1539 R.]

Żart. [czym] (1):

W porównaniu (1): Aż mi grzmi we łbie tá Láćiná łkoczna/ [...]. Gdyby ták w polu/ [...] Potłukłby żyto Iáko grad iáki tá Láćiná łwoiá *KlonFlis* H3v.

Przen (2) : *WerGość* 230; Nierzádem łtoi Polłká. Lecz gdy łię nie ípodźieiećie/ vpádnie y ná wśzytkich potłucze. *SkarKazSej* 705b.

d. *Uderzając czymś twardym lub o coś twardego, uszkodzić boleśnie ciało, zranić, ponabijać guzów [kogo, co] (12)* : ktorego [*Heliodorusa*] Anyołowie/ gdy onego mieycá nie vczcił/ potłukli/ iż musiał wyznáwác: iż ná onym mieycu prawdziwie ielt iákaś moc Boża. *SkarKaz* 40b.

potłuc komu [w tym: sobie (3)] (4): [*po biesiadzie*] Nogi/ oczy/ y ręce/ y brzuch chłopu puchnie [...]. Goleni łoby potłukł/ więc łopyanu łzuka *RejWiz* 66v, 88, 93v. *Cf potłuc komu czym*.

potłuc komu czym (1): nászedłem onego co mi dał dwa rázy kámieniem á on vřnáł/ popadłem go zá łep/ y putłukłem [!] mu gębę kámieniem/ plecy/ głowę/ áż krew ćiekłá łniego. *BielKron* 458v.

[*Szeregi*: »potłuc i poranić«: łzuknye y kořchulye podrapał nanych przythym potłukł y poranyl ye thak yř zdrowya nyemogá bycz pewnego *ZapWpolKość* 1550 9/291v.

»rozgromić i potłuc«: yz ym lyudzye na polyu [...] rozgromyl y potłukł *ZapWpolKość* 1550 9/291.]

Przen (7) : *RejAp* 137v; Ty łam wřzeteczne potłucz gęby/ pánie Aż w nich żadného zębá niezostánie *KochPs* 84.

Zwrot: »łby sobie potłuc [o co]« (5): wřzyłcy przeciwnicy łáwice tey Rzymłkiey/ o tę łkálę łby łobie potłuká *OrzList* h2v; *OrzRozm* F4; *OrzQuin* L4v; *WujJud* 8, 33v.

2. *Zabić wielu [kogo, co (żywołne)] (10)* : Ia kom ya [...] nyeposzwal dw owczu ytrzeczego Barana ytesz jako drugich nyepothlukly pszy *ZapWar* 1506 nr 2035; *RejRozpr* C2v; *RejFig* Bb7; [*Luter*] podburzył pány y wřzytki przełozone nápiławřzy kfiázki/ áby zbroie wřieli ná ty złe ludzi/ męzoboyce niewinnych ludzi [...]. Gdy potym ono chłopřtwo potłuczono iáko Luter radził/ Károlołřadius [...] prořł Luterá [...] *BielKron* 203v; thákze pfi niecháiac Wilkow potłukli Owce. *BielKron* 356, 230.

[*W połączeniu szeregowym*: A teraz członkowie iego [*Chrystusa, tj. Jego wyznawcy*] nie chcą y krokiem vřtápić ieden drugiemu/ zmilczéc/ śćirpieć/ odpuřćić/ [...] iedno [...] zábic/ vřiec/ potłuc/ nieprzyiacielá łwoiego. *GilPos* 67.]

Przen (4) :

potłuc o co (1): łzczęřliwy to ielt człowiek według náuki Dawidá S. ktory pochwyci y potłucze máłe dźiatki Bábilońłkie/ (iákie łá wkradáiac łię w łercá ludzkie pokuřy) o opokę/ to ielt Chryřtułá Páná *LatHar* 579.

potłuc czym (2): [*papieř*] Klucze kořcielne ma/ [...] tymi kluczámi on potłucze wřzytki przeciwniki łwoie *OrzList* h3; *BielKron* 234v.

Szereg: »potłuc a pogromić« (1): wy krolowie zyemłcy vřcie łie á łękaycie łie przyřzłego krolá tego [*tj. Chrystusa*]/ [...] áby kiedy rozgniewawřzy łie nie potłukł á nie pogromił was w mořności łwoiey. *RejPos* 272v.

3. *Uderzyć jednocześnie w wiele czegoś, tu: bębnów (1)* :

Zwrot: »bębny potłuc« (1): Tedy y ciebie łámeęo/ y ony wřzytki powinowáte twoie ogárnie tákie wefele y táka pociechá/ nierowno łnadź więřřza byř wřzytki trąby zebrał y wřzytki bębny potłukł łwiátá tego. *RejPos* 297.

Synonimy: **1.a.** *pobić, pogruchotać, pokołatać, porozbijać, porozwalać, rozbić, zburzyć*; **b.** *podrobić, podzielić, pokruszyć, połamać, rozbić*; **d.** *uderzyć*, **2.** *zabić*; **3.** *uderzyć*.

Formacje współrdzenne cf TŁUC.

Cf **POTŁUCZENIE, POTŁUCZONY**

KW, ZCh